

Висновки. Для того щоб успішно функціонувати в сучасних економічних умовах кожне аграрне підприємство незалежно від розміру та напрямку діяльності повинно розробити певну структуру управління. Модель досконалості EFQM є практичним інструментом, що його може застосовувати будь-яке аграрне підприємство у наступній якості:

- як засіб для здійснення самооцінки за допомогою визначення свого рівня якості діяльності (самооцінка дає змогу аграрним підприємствам визначити і усвідомити не лише сильні сторони, але й області для удосконалення, а також зумовлює їх усунення);

- у якості термінології та способу мислення, що реалізуються на всіх рівнях діяльності підприємства та є основою для його ефективного функціонування;

- як основа формування системи менеджменту підприємства;

- як інструмент для визначення перспективних напрямків розвитку аграрного підприємства, що забезпечать підвищення якості.

Вищезазначені положення підтверджують доцільність використання принципів і методів Моделі досконалості EFQM у повсякденній діяльності аграрного підприємства, особливо, з метою самооцінювання, що, безумовно, сприятиме підвищенню рівня якості діяльності та ділової досконалості.

Література:

1. Європейський фонд управління якістю (EFQM) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [<http://www.efqm.org>].

2. Маслов Д.В. От качества к совершенству. Полезная модель EFQM/ Д.В. Маслов. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2008. – 152 с.

3. Модель досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [<http://www.efqm.org/en/Home/TheEFQMExcellenceModel/tabid/132/Default.aspx>].

4. Українська асоціація якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.uaq.org.ua>].

Рецензент: д.е.н., професор Галушко В.П.

УДК 631.15:658.155.4

ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Василишин С.І., аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Статтю присвячено аналізу сучасного стану та шляхів покращення економічних умов формування виробничих запасів сільськогосподарських підприємств з позиції впливу на них диспаритету цін та короткострокового кредитування.

The article was devoted to the analyze of the current state and ways of the economic conditions improvement of inventories formation in the agricultural enterprises from the standpoint of the disparity in prices and short-term lending influence.

Постановка проблеми. Ефективність господарювання та безперебійність процесів виробництва і реалізації продукції будь-якого суб'єкта господарювання неминуче залежить від наявності та раціонального використання

виробничих запасів у достатній кількості на різних стадіях виробничого процесу. Поруч із цим, факти недостатності власних фінансових ресурсів більшості сільськогосподарських товаровиробників, постійне здорожчання запасів промислового виробництва, поглиблення диспаритету цін, обмеженість кредитних ресурсів у своїй сукупності створюють негативні економічні умови формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств, головною складовою яких виступають виробничі запаси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування матеріальних ресурсів сільськогосподарських підприємств та цінового паритету у сільському господарстві завжди знаходилася у полі зору вітчизняних вчених-економістів. Зокрема, увагу даним питанням приділяли Андрійчук В. Г. [1], Месель-Веселяк В. Я. [3], Олійник О. В. [4], Пасхавер Б. Й. [8], Шульга О. А. [10] та ін. Проте деякі питання стосовно створення сприятливих умов формування виробничих запасів сільськогосподарських підприємств не достатньо вивчені та мають актуальний характер.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасних економічних умов формування виробничих запасів сільськогосподарських підприємств та пошук основних шляхів їх покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державної служби статистики України [5], у 2011 р. найбільшу питому вагу (71,2%) у структурі витрат сільськогосподарських підприємств займають матеріальні витрати, 76,2 % питомої ваги яких представлені витратами виробничих запасів, при чому їх частка у загальній сумі витрат у 2011 році на 6,2% перевищила рівень 2010 року. Одним із найперших факторів зростання суми матеріальних витрат у структурі собівартості є підвищення ціни на виробничі запаси, які споживаються у сільському господарстві. Це, перш за все, паливо, корми, мінеральні добрива, засоби захисту рослин та тварин, будівельні матеріали, запасні частини тощо. Головним чинником даних тенденцій стало поглиблення диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію.

Як зазначає академік В. Я. Месель-Веселяк, ціни на сільськогосподарську продукцію з 1990 по 2009 р. зросли у 8,4 рази, ніж на матеріально-технічні ресурси промислового походження, що споживаються сільським господарством. Диспаритет цін призвів до недоодержання сільським господарством за вказаний період 1,7 трлн. грн. доходу [3].

Крім того, із зростанням цін на промислові матеріальні ресурси і послуги підвищується собівартість засобів виробництва власного виготовлення (насіння, корми), що неминує призводить до виникнення ефекту «відлуння» – збільшення витрат у наступних виробничих циклах. Саме через прояв цього ефекту прямі додаткові витрати сільського господарства від підвищення цін на промислові ресурси і послуги зростають додатково до 20 % [1].

Поглиблення цінового паритету має безліч негативних наслідків для суб'єктів аграрного сектору. О. В. Олійник та Т. І. Олійник наголошують, що випередження темпів зростання індексів цін на промислову продукцію та цін на споживчому ринку над темпами зростання цін на сільськогосподарську продукцію призводить до перерозподілу доходів на користь як промисловос-

ті, яка виробляє сировину для сільськогосподарського виробництва та засоби праці, так і переробних та торговельних підприємств, які переробляють сільськогосподарську продукцію й реалізують її кінцевим споживачам [4].

Крім цього, як зазначає М. В. Болдуєв, «ціни на кожний вид продуктів сільського господарства не можуть встановлюватися на рівні відшкодування індивідуальних витрат окремих господарств. Тільки при наближенні рівня цін до вартості, що забезпечує необхідний рівень рентабельності для розширеного відтворення, створюються стимули вдосконалення виробництва» [2, с. 23].

Для з'ясування ситуації еквівалентності та паритетності в економіці України розглянемо динаміку індексів цін реалізації промислової та сільськогосподарської продукції за останні 15 років (рис. 1).

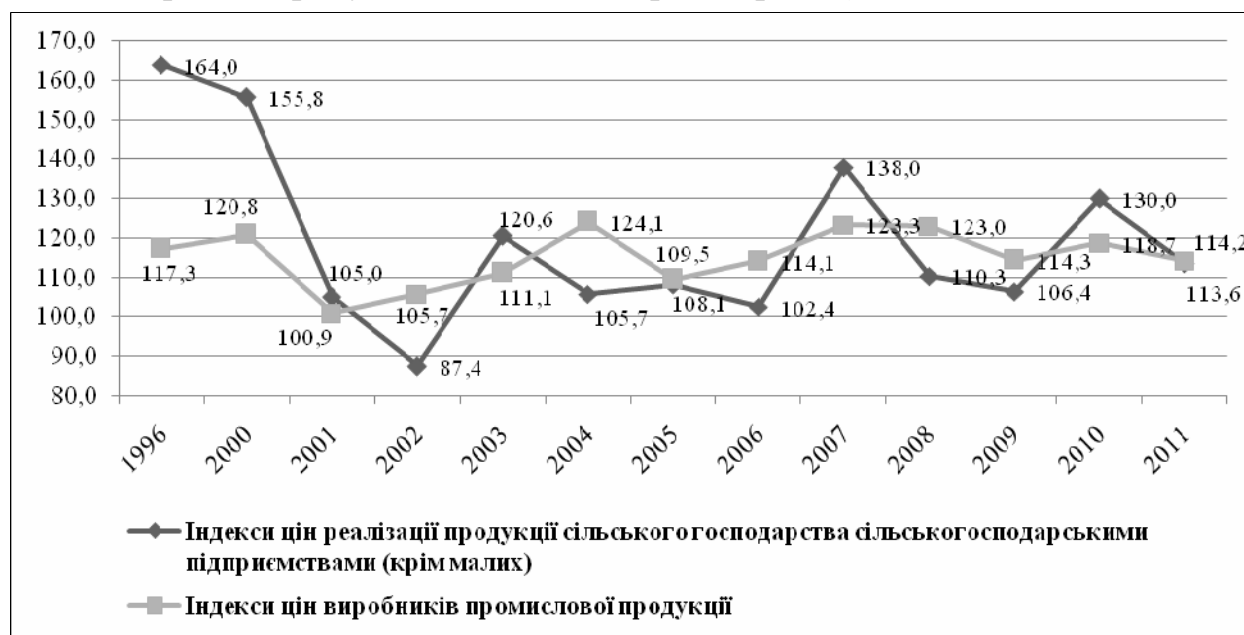

Рис. 1. Динаміка індексів цін реалізації промислової та сільськогосподарської продукції в Україні у 1996-2011 рр.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України [5]

Проаналізувавши рис. 1, можна спостерігати кардинально різні ситуації по співвідношенню індексів цін у промисловості та сільському господарстві в окремих роках. Так у 1996-2001 рр. за рахунок впровадження грошової реформи ситуація мала позитивний напрям – індекси продукції сільського господарства перевищували індекси промислової продукції в середньому на 25,0-40,0%. Однак, починаючи у 2002 році виникає ситуація так званих «ножиць цін», тобто значного перевищення, а саме на 18,3% індексу цін продукції промисловості над сільськогосподарською. Аналогічні тенденції мали місце також у 2004, 2005, 2006 роках. Із поглибленням економічної кризи 2008 року, перевищення індексів цін промислової продукції над сільськогосподарською складало 12,7% у 2008 та 7,9% у 2009 році. Ситуація 2011 року знову свідчить про наявність, хоч і не значного (0,6%), однак диспаритету цін. Незначне позитивне перевищення індексів у сільському господарстві у 2003, 2007 та 2010 роках є, на нашу думку, свідченням впливу інфляційних процесів, за рахунок яких статистика показує стрибки у рівні цін сільськогосподар-

ської продукції, однак це ніяк не демонструє подолання еквівалентності товарообміну у галузях економіки.

При чому, зростання цін на сільськогосподарську продукцію може виникати шляхом безпосереднього її штучного підвищення. Як зазначає В. Г. Андрійчук, «цей, на перший погляд, економічний парадокс виникає тому, що такі ціни водночас виконують роль цін внутрішньосільського обороту. Наприклад, придбання підприємством класного насіння (еліти, I репродукції) в насінницьких спеціалізованих господарствах зумовлює зростання витрат за статтею «насіння і садивний матеріал» [1, с. 448].

Для більш детальної картини стосовно співвідношення цін на основні види сільськогосподарської продукції та оборотні засоби проаналізуємо їх співвідношення із індексами цін на паливо та мастильні матеріали, які займають в середньому 14,0-16,0 % питомої ваги у загальному обсязі матеріальних витрат продукції сільського господарства (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка ланцюгових індексів цін на паливо-мастильні матеріали та окремі види сільськогосподарської продукції в Україні у 2004-2011 рр. (до попереднього року)

Показники	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Індекс середніх цін на паливно-мастильні матеріали (ПММ), %	161,6	124,5	102,9	136,2	91,7	146,0	113,9	130,9
Індекси середніх цін на:								
Зернові та зернобобові культури, %	84,7	92,2	123,3	161,8	93,4	102,6	140,3	122,6
м`ясо худоби та птиці (у живій вазі), %	146,3	135,7	91,3	102,5	157,5	101,8	104,2	110,8
молоко та молочні продукти, %	119,9	134,9	95,0	155,2	124,4	91,5	155,6	103,5
Співвідношення індексу цін на ПММ до індексів цін на:								
зернові та зернобобові культури	1,9	1,4	0,8	0,8	1,0	1,4	0,8	1,1
м`ясо худоби та птиці (у живій вазі)	1,1	0,9	1,1	1,3	0,6	1,4	1,1	1,2
молоко та молочні продукти	1,3	0,9	1,1	0,9	0,7	1,6	0,7	1,3

Джерело: розраховано на основі даних державної служби статистики України [5]

Як бачимо із табл. 1, у 2011 році індекс середніх цін на паливно-мастильні матеріали у 1,1 р. перевищує індекс цін на зернові та зернобобові, у 1,2 р. на м`ясо та у 1,3 р. на молоко. Дана ситуація зайвий раз демонструє нееквівалентність обміну у економіці держави та некерованість ситуації на ринках продукції сільського господарства та засобів виробництва.

Б. Пасхавер підкреслює, що «сьогодні ціновий паритет доцільно розглядати не як мету, а як засіб забезпечення відтворювальної функції аграрного ціноутворення. Тому визначити міру додержання (порушення) еквівалентності госпо-

дарських зв'язків національної агросфери слід шляхом порівняння внутрішніх і світових пропорцій цін придбання та реалізації»[8, с. 85].

На думку О. А. Шульги, з метою послаблення диспаритету цін на промислову й сільськогосподарську продукцію та встановлення обґрунтованих цін на сільгосппродукцію, необхідно здійснити перерозподіл прибутків між галузями АПК за допомогою державного втручання за принципом «рівний прибуток на рівновеликий капітал», щоб забезпечити встановлення ціни, яка б відшкодовувала витрати й забезпечувала норму прибутку, достатню для розширеного відтворення. Для цього потрібно посилити державне регулювання цін через установаження коефіцієнтів змін цін (тарифів), діапазонів змін величини цін, застосування граничних рівнів рентабельності, а головне – установаження оптимального рівня інфляції та ін. [10].

Поруч із цим, одним із факторів, який має вирішальний вплив на формування виробничих запасів підприємства виступає доступність кредитних ресурсів на фінансових ринках та їх вартість. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства [6], сільськогосподарськими підприємствами у 2011 році залучено кредитів на суму майже 14,8 млрд. грн. (в 1,5 рази більше від залучених у відповідному періоді попереднього року) (рис. 2). Кредити залучили 2252 підприємства.

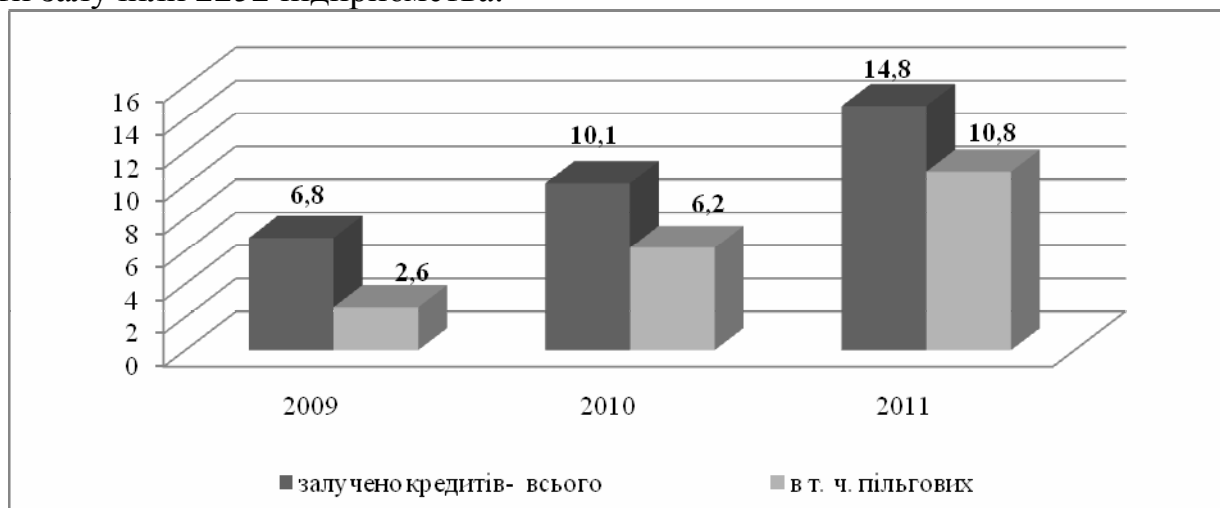

Рис. 2. Динаміка обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств України у 2009-2011 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [6]

З розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2008 р. припадає 163,40 грн., у 2009 р. 242,90 грн., у 2011 р. 355,90 грн. коштів, взятих у кредит. В структурному відношенні найбільше видано короткострокових кредитів (71% загального обсягу кредитування), що свідчить про необхідність підприємств у кредитних ресурсах саме при задоволенні мінімальної потреби у виробничих запасах, як правило, на період проведення польових робіт.

Однак, даний обсяг наданих кредитів далеко не в повній мірі задовольняє потреби сільськогосподарських товаровиробників, оскільки вартість кредиту з позицій фінансового стану та низького рівня кредитоспроможності підприємств аграрного сектору залишається високою. Так, за даними НБУ

ставки за короткостроковими кредитами у 2010 році мали розмір в межах 16,0-19,5%, а у 2011 році – 19,0-25,0% [7]. Факт подорожчання кредитних ресурсів значно обмежує обсяги залучення джерел формування оборотних засобів у сільське господарство, оскільки блокує вихід підприємств галузі на кредитний ринок.

Висновки. Отже, найпершим шляхом створення сприятливих економічних умов для формування виробничих запасів сільськогосподарських підприємств є хоча б часткове подолання диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, що споживається у сільському господарстві яке має відбуватися, передусім шляхом державного регулювання ціноутворення та еквівалентності галузей народного господарства. При цьому зусилля держави мають бути направлені на захист українського товаровиробника, недопущення імпорту дешевої сировини для харчової промисловості, а переробки вітчизняної.

Вирішальним при формуванні мінімальної потреби у виробничих запасах є розвиток короткострокового кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Вважаємо, що одним із найперших заходів на шляху вирішення проблем кредитних відносин та забезпечення кредитами під оборотні засоби сільськогосподарських підприємств, виробничі запаси зокрема, є здешевлення позик в аграрному секторі за рахунок коштів Державного бюджету, нарощування обсягів державної підтримки галузі, відродження механізму пільгового кредитування.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене/ В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624
2. Болдуєв М. В. Розвиток механізму державного регулювання цін у сфері агропромислового виробництва/М. В. Болдуєв//Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. - № 3. – С. 23-27.
3. Месель-Веселяк В. Я. Про вдосконалення міжгалузевих економічних відносин в економіці України/В. Я. Месель-Веселяк//Економіка АПК. – 2010. - № 6. – С. 8-12.
4. Олійник О. В. Паритет цін на фактори виробництва та тенденції економічного розвитку /О. В. Олійник, Т. І. Олійник // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 120–125.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
8. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора/Б. Пасхавер//Економіка України. – 2007. - № 1. – С. 78-87.
9. Шморгун Л. Г. Ціновий диспаритет: чизвужуються “ножиці” цін у сфері аграрно-отоварообміну?/Л. Г. Шморгун//“Науковідповіді НАУ” 2005– Вип. 1(1). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/nd/2005-1/05slgape.pdf>.
10. Шульга О. А. Диспаритет цін і напрямийого послаблення в контексті цінового регулювання в аграрному секторі України/О. А. Шульга/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2009_5_2/31.pdf.

Рецензент: д.е.н., професор Шиян Д.В.